

телефону, за яким з власником сертифіката або його представником може зв'язатися диспетчер компанії або лікар.

В залежності від стану здоров'я іноземця медична допомога може бути надана службою швидкої медичної допомоги або буде запропоновано звернутись до визначеної

медичної установи. Під час лікування лікарі ДАСК "Укрінмедстрах" будуть контролювати обсяг та якість надання медичної допомоги.

Зараз передбачається розробити проект закону, який захищатиме інтереси громадян України, що працюють за кордоном.

СЛЬОТА О.В.

*Аспірант ЗДУ,
асистент кафедри
кримінального
права та правосуддя*

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СУБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ РОЗБЕЩЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ

Тенденція зростання кількості статевих злочинів проти неповнолітніх, що намітилась в останні роки в Україні, має стати сигналом до активних дій по розробці заходів попередження та протидії цим правопорушенням з підвищеним рівнем суспільної небезпеки. Одним з напрямків є наукове дослідження та удосконалення теоретичних основ, що складають підґрунтя для універсалізації законодавства. Особливу увагу варто приділити вивченню об'єктивних та суб'єктивних ознак складу кожного злочину та надати ґрунтовну їх характеристику.

Розбещення неповнолітніх є злочином з високим рівнем латентності, складним з огляду на виявлення механізму його вчинення, який за статистикою займає третє місце за розповсюдженістю серед статевих злочинів проти неповнолітніх. Окрім цього, існує лише невелика кількість робіт, що присвячені цій проблематиці. Наведені чинники обумовлюють актуальність та необхідність висвітлення одного з елементів складу злочину, передбаченого статтею 156 КК України, а саме суб'єктивної

стороны, з метою виявлення її особливостей та розв'язання суперечливих питань.

Отже, суб'єктивна сторона - це внутрішня сторона злочину, тобто психічна діяльність особи, що відображує ставлення її свідомості і волі до суспільно небезпечного діяння, котре нею вчиняється, і до його наслідків [1, С. 142].

Зміст суб'єктивної сторони складу злочину характеризують певні юридичні ознаки: вина, мотив та мета вчинення злочину. Вони тісно пов'язані між собою, проте їх зміст і значення у кожному випадку вчинення злочину неоднакові.

Вирішальне значення першої з них є зайвим доводити. В основному документі держави (Конституції) статтею 62 закріплено принцип відповідно до якого кримінальна відповідальність настає лише тоді, коли буде доведено вину особи у вчиненні злочину [2]. Наявність суб'єктивної сторони та значною мірою її зміст визначає саме ця основна та обов'язкова ознака будь-якого складу злочину.

Не можна забувати і про мотив та мету злочину. Разом з виною ця тріада ознак, а саме їх

встановлення є завершальним етапом у констатації складу злочину як єдиної підстави кримінальної відповідальності [1, С. 142-143].

Таким чином, спробуємо дослідити суб'єктивну сторону розбещення неповнолітніх, приділивши окрему увагу кожній з її ознак.

Законодавче визначення поняття "вини" у чинному Кримінальному кодексі (стаття 23) забезпечує послідовне втілення принципу суб'єктивного інкримінування, відповідно до якого злочином може визнаватись діяння лише за наявності кримінально-правової вини, а особа може визнаватись винною у скоєнні злочину за наявності у неї певного психічного ставлення (у формі умислу чи необережності) до вчиненого діяння та його наслідків [3, С. 184].

Вина, тобто психічне ставлення особи до вчиненого та його наслідків, виражене у формі умислу чи необережності, є обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони будь-якого злочину. Предметний зміст вини, її матеріальне наповнення становить саме діяння (фізичне або інтелектуальне розбещення).

Зміст вини - найбільш важливий елемент, однак він не дає повної характеристики вини. Для цього треба виділити і проаналізувати інші її елементи. Серед них важливе місце займає соціальна сутність. Ця властивість вини знаходить своє відображення у зневажливому ставленні особи, яка вчинила розбещення, до інтересів неповнолітніх, соціальних благ та цінностей, що охороняються кримінальним законом, а саме статевої недоторканості неповнолітніх осіб (у віці до 14 років) та їх нормального психічного розвитку.

П.С. Дагель відзначає, що ті властивості особи злочинця, які характеризують його як суб'єкта злочину (вік та осудність), є необхідними передумовами вини. Разом з тим вина є проявом антисоціальної установки особистості, її суспільної небезпечності [4, С. 51-52].

В коментарі до КК зазначається, що форма вини при вчиненні розбещення характеризується прямим умислом, при цьому ставлення винного щодо віку потерпілої особи може бути як умисним, так і необережним, а в разі сумнівної помилки стосовно віку відповідальність за ст.

156 КК України виключається [5, С. 372].

В.Н. Сафонов і Н.М. Свідлов також дотримуються позиції, що особа, яка вчиняє розбещення неповнолітніх, повинна усвідомлювати не тільки характер своїх дій, але й твердо оцінювати вік потерпілого. Суб'єкт прагне вчинити розпусні дії саме по відношенню до неповнолітньої особи, переслідуючи тільки таку мету. Якщо особа байдуже ставиться до того, кого буде втягнуто в "сферу" її злочинних проявів, то тоді дії слід розглядати як грубе порушення суспільного порядку і кваліфікувати як хуліганство. Якщо особа, винна в розбещенні неповнолітніх, помилялась відносно віку потерпілого, то вона повинна нести відповідальність за злочини проти особистості або звільнитись від кримінальної відповідальності [6, С. 35-36]. До такої позиції слід ставитись критично. У разі такого тлумачення злочинець, вчинивши розбещення неповнолітніх (наприклад, інтелектуальне), при відсутності в його діях складу іншого злочину, прагнутиме до одного - довести свою необізнаність стосовно віку потерпілого. Якщо це йому вдасться, то останній зможе уникнути відповідальності за злочин.

На нашу думку, не зовсім вірно вважати, що винна особа ставить виключно мету розбещити неповнолітнього. Вона прагне, перш за все, задовольнити власні "сексуальні смаки та уподобання" і отримати це, за її баченням, можливо лише в такий спосіб.

Залежність фізичного розвитку неповнолітніх від соціальних та біологічних факторів обумовлює відповідні відмінності у зовнішньому вигляді, строках статевого визрівання тощо. Так, в процесі акселерації наведені характеристики випереджають строки загальноновизнаного їх прояву (високий зріст, наявність вторинних статевих ознак у 14-річного підлітка).

Незнання дійсного віку потерпілого не може впливати на прагнення злочинця вчинити розпусні дії саме по відношенню до цієї особи. Шістнадцятирічний вік є межею, яка встановлена законодавцем з огляду на небезпечність наслідків передчасного психосексуального впливу і навіть необережне

ставлення до віку жертви не усуває протиправності діяння. Реалізований в об'єктивних діях, що характеризуються розбещуючим впливом, умисел, - це злочин, незалежно від того, чи твердо винна особа оцінювала вік потерпілого.

Таким чином, треба погодитись з О.М. Ігнатовим, який зазначає на невинуватість вимоги стосовно того, щоб винний знав, що діє саме по відношенню до неповнолітнього. В багатьох випадках на практиці, коли потерпілий не є малолітнім, злочинець не знає про його вік і не цікавиться цим. За зовнішнім виглядом буває доволі важко визначити вік неповнолітнього (нерідко юнаки у 15-17 років виглядають як повнолітні і навпаки). Тому вина злочинця, що вчинив розбещення по відношенню до особи, вік якої невідомий, полягає в тому, що винний розумів, що потерпілий може виявитись неповнолітнім та байдуже ставився до цього [7, С. 166].

Інтелектуальні ознаки прямого умислу полягають в усвідомленні суспільно небезпечного характеру свого діяння і передбачення його небезпечних наслідків. Особа розуміє, що завдає шкоду дитині, такі дії можуть негативно вплинути на її розвиток, відбиваються на її психіці. Тобто свідомість містить розуміння фактичної сторони дії, всіх обставин, що характеризують об'єктивні ознаки складу злочину, розуміння соціального значення діяння, його соціальної шкідливості. Передбачення означає, що у свідомості особи склалося певне уявлення про можливі і неминучі наслідки свого діяння, але у даному випадку не йдеться про конкретні суспільно небезпечні наслідки.

Саме характеризуючи такий злочин як розбещення неповнолітніх, потрібно зазначити, що правопорушник має загальне уявлення щодо заподіяної шкоди. Якщо при вбивстві злочинець розуміє - результатом його дій має стати смерть потерпілої особи, то у цьому випадку наслідки не можуть бути визначеними і лише прогнозовані, бо здебільшого виявляються ретроспективно. Для притягнення особи до відповідальності достатнім є те, що розбесник усвідомлює протиправний характер своїх дій, але умисно чинить саме так.

Вольова ознака прямого умислу - це бажання настання передбачуваних наслідків своєї дії. Тут важливим є те, що особа протиправним способом прагне досягти задоволення тієї чи іншої потреби. В даному випадку мова йде про намагання злочинця отримати реалізацію збочених фантазій сексуального характеру, опосередковуючи дитячий організм як певний "інструмент" для цього. Правопорушник розуміє, що такі бажані для нього наслідки можливі лише при вчиненні певних маніпуляцій з підлітком. Нормальні статеві стосунки йому не потрібні.

Отже, суб'єктивна сторона цього злочину характеризується прямим умислом. Розпусні дії можуть бути спрямовані на задоволення винним своєї статевої пристрасті або на збудження у неповнолітньої особи статевого інстинкту [8]. В будь-якому варіанті злочинець отримує фізичне або (та) психічне задоволення від таких маніпуляцій, на що і спрямовує свої свідомі дії.

На думку групи вчених, розбещенням по відношенню до неповнолітніх є тільки такі дії, які спрямовані на задоволення статевого потягу особи, що їх здійснює, тобто на перший план висувається наявність умислу [9, С. 59]. Інші ж підводять під цю категорію будь-які "вчинки інтелектуального характеру, що спроможні збуджувати сексуальну цікавість і викликають моральне розбещення неповнолітніх" [10, С. 55-56]. Особисто ми підтримуємо другу позицію, бо об'єктивний розбещуючий вплив при проведенні цинічних бесід на сексуальні теми, демонстрація порнографічних предметів безпосередньо впливає на психіку дитини, а, відповідно, і на подальший психосексуальний розвиток.

Коментуючи ці положення, висловлюється думка, що умисел, не реалізований в конкретних тілесних діях, не можна довести, а факт морального розбещення важко визначити об'єктивно [9, С. 59]. З цього приводу зауважимо наступне. Інтелектуальне розбещення також полягає в умисних тілесних діях винного. Хіба реалізація злочинного наміру в цьому випадку не може визначитись об'єктивно?

Розбесник знайомиться з неповнолітніми, запрошує їх додому, під час розмови дістає порнографічний журнал, демонструє зображення

оголених тіл та супроводжує це деталізацією подробиць інтимних стосунків між чоловіком та жінкою. Ніби як такі тілесні дії відсутні (немає фізичного контакту), але розбещуючий вплив вбачається в прагненні особи зацікавити незрілих в психічному відношенні підлітків у сексуальній сфері взаємин.

Думка знаного та авторитетного фахівця в галузі соціології І.С. Кона стосовно того, що при визнанні інтелектуального розбещення нібито передбачається, що дитяча "сексуальна цікавість" - це щось нездорове та таке, що виникає винятково в результаті зовнішнього впливу, також не зовсім справедлива. Помилковим тут вбачається відсутність посилення стосовно протиправності самого механізму збудження цієї цікавості умисними діями винної особи. Розбещення неповнолітніх розглядається як злочин саме з огляду на передчасність психосексуального розвитку таких осіб.

Суб'єктивна сторона слугує не тільки свідченням суспільної небезпечності особи, але вона певним чином включається в особу злочинця, оскільки виникає його психічне відношення до вчиненого злочину в формі умислу чи необережності [11, С. 18].

З суб'єктивної сторони розбещення неповнолітніх припускає усвідомлення суб'єктом, що він вчиняє дії по відношенню до неповнолітнього, а також бажання або свідоме припущення розбещуючого характеру своїх дій. Іншими словами, злочин, що розглядається, може бути вчинений як з прямим, так і з побічним умислом. По цій категорії справ перш за все повинно бути встановлено, що винний усвідомлював по меншій мірі можливість розбещуючого впливу його дій на потерпілого і не переслідував цілі вступу з ним у статевий зв'язок. Хоча досить непросто відмежувати насильницьке фізичне розбещення від замаху на зґвалтування.

На думку багатьох вчених, яку поділяємо і ми, невчинення з потерпілим статевого акту при наявності до того реальної можливості є одним з основних доказів того, що умисел суб'єкта був спрямований на розпусні дії, а не на зґвалтування неповнолітнього [12, С. 93].

Винний має усвідомлювати, що його дії можуть розбещуюче впливати саме на даного неповнолітнього. При цьому потрібно мати на увазі, що статевий інстинкт у дітей проявляється набагато раніше, ніж сам статевий потяг. Тому розпусні дії, що вчинені по відношенню до потерпілих, які ще не усвідомлюють суті того, що з ними відбувається, негативно відбиваються на їх психічному розвитку і повинні кваліфікуватись за ст. 156 КК України.

У випадках, коли мова йде про потерпілих-немовлят, то тут розбещення неможливе. У такому віці сприйняття зовнішнього світу відбувається на рівні відчуттів, тобто в силу природних умов розвитку психіки та свідомість ще "не використовуються" малюком. Дитина просто не може сприймати події на рівні пізнання і розбещуючий вплив умисної поведінки злочинця ніби "розчиняється". В даному випадку суб'єкт повинен нести відповідальність не за розбещення неповнолітніх, а по іншим статтям КК в залежності від характеру завданої шкоди.

Отже, розглядаючи суб'єктивну сторону злочину, слід зазначити, що в юридичній літературі висловлюються різні точки зору. Деякі автори вважають, що даний злочин може бути вчинений лише з прямим умислом [13, С. 254], інші - що умисел може бути як прямим, так і побічним [14, С. 285].

Окремі науковці наполягають на тому, що з боку суб'єкта розпусні дії характеризуються умислом по відношенню до характеру дій, що вчиняються. Винний усвідомлює, що скоює саме розпусні дії по відношенню до інших осіб, або що він своїми діями розбещує неповнолітніх. Мета розбещення неповнолітніх може бути і відсутньою, так як злочинець може переслідувати ціль задоволення своєї статевої прихильності. Вчиняючи розпусні дії, винний усвідомлює, що діє по відношенню до неповнолітнього, хоча б суб'єкт і не знав точного віку потерпілого [15, С. 56].

На думку П.П. Осипова, статеві злочини можуть бути вчинені лише з прямим умислом (необережна форма вини може мати місце лише до додаткових наслідків). Інтелектуальний момент умислу при вчиненні статевих злочинів

повинен включати в себе: 1) усвідомлення фактичних ознак і соціальних властивостей дій, що вчиняються, і об'єкта, на який вони спрямовані; 2) передбачення в загальній (неконкретизованій) формі суспільно небезпечних наслідків своїх дій.

Неповноліття потерпілої особи або недосягнення нею статевої зрілості не можна розглядати в якості кваліфікуючої ознаки тих чи інших складів статевих злочинів (наприклад, зґвалтування). Ці обставини характеризують об'єкт злочинного посягання, а тому їх усвідомлення (в якості обов'язкових або реально можливих) повинно входити у зміст інтелектуального моменту умислу. П.П. Осипов критично оцінює намагання включення необережної форми вини у склад розбещення неповнолітніх та інших статевих злочинів [16, С. 8].

На практиці можуть траплятись випадки, коли особа потенційно винно, по своїй необачності, вчиняє дії, які можуть мати на неповнолітніх об'єктивно розбещуючий вплив, але така можливість ним не усвідомлюється або він легковажно розраховує на те, що такі наслідки не настануть. В такому випадку у його діях відсутній склад злочину, передбачений ст. 156 КК України. Наприклад, роздягаючись на міському пляжі, чоловік по необережності в присутності дітей оголив свої геніталії. Тому, якщо говорити про інші види інтелектуального розбещення, то, наприклад, випадкове надання для читання порнографічного журналу також виключає кримінальну відповідальність за ст. 156 КК України. При фізичному контакті дорослого та дитини, а саме торкання до тіла в інтимних місцях, наприклад, в процесі гри, навіть якщо це викликало збудження, також відсутні суспільно небезпечні дії.

Вольовий момент умислу в статевих злочинах характеризується цим науковцем як такий, що полягає в певному психічному відношенні тільки до наслідків вчинених дій. Вольове відношення до фактичних і соціальних властивостей об'єкта кримінально-правового значення не має, бо існування або відсутність цих властивостей не залежить від дій винного. Тому не можна погодитись з думкою авторів, які вважають, що факт неповноліття "не потрібний

винному" і останній "не бажає" його [16, С. 8]. При вчиненні злочину, передбаченого ст. 156 КК України, статева незрілість дитини приваблює злочинця та слугує своєрідним стимулом для скоєння протиправних дій, але наслідком своїх дій, ще раз наголосимо, злочинець бачить задоволення власних сексуальних потреб та інтересів.

Про таку мету, як завдати безпосередньо психічну травму неповнолітньому, порушити фізичний розвиток, навряд чи може йти мова. Для цього є інші "способи". Самі небезпечні наслідки проявляються ретроспективно, тому злочинець лише має розуміти небажаність сексуального впливу на особу такого віку.

Отже, цей злочин має формальний склад, тобто достатньо самого діяння без наслідків. В цьому випадку і умисел має деякі особливості. Інтелектуальна ознака умислу включає лише усвідомлення суспільно небезпечного характеру свого діяння, ставлення до наслідків тут не виникає та й не може виникнути. А вольова ознака умислу обмежується бажанням вчинити конкретні дії з потерпілою особою [1, С. 146-147].

Для даного злочину, як для більшості інших, характерно те, що умисел може бути раптовим або заздалегідь обдуманий. Кваліфікація злочину не залежить від часу виникнення умислу.

При заздалегідь обдуманому умислі мотив і мета вчинити злочин і його безпосередня реалізація відокремлені між собою певним проміжком часу, протягом якого злочинець розробляє план, обмірковує деталі, обирає жертву, спосіб, час і місце вчинення злочину, у деяких випадках готує знаряддя для задоволення своїх хворобливих фантазій. Подібні обставини звичайно свідчать про підвищену антисоціальність суб'єкта, тому це необхідно враховувати при призначенні покарання.

Важливою рисою умислу, що виник раптово, є його швидкоплинність, тобто раптова поява, поєднана з негайною реалізацією зовні. Злочин вчиняється особою відразу з виникненням умислу: злочинець, побачивши дитину, хоче здійснити з нею певні маніпуляції сексуального плану з метою задоволення статевого потягу.

Неможна залишати поза увагою й інші складові суб'єктивної сторони, якими є мотив та мета злочину.

Мотив - це внутрішнє спонукання, рушійна сила вчинку людини, що визначає його зміст і допомагає більш глибоко розкрити психічне ставлення особи до вчиненого. Мета - це уявлення про бажаний результат, якого прагне особа, що визначає спрямованість діяння. Зміст цих понять, в даному випадку, визначається антисоціальною спрямованістю [1, С. 162].

Мотив дозволяє визначити, чому особа вчиняє злочин, а мета - заради чого, до якого результату спрямована її суспільно небезпечна діяльність.

Мотив - це породжене системою потреб свідоме та оцінене спонукання, що є ідеальною підставою та "виправданням" суспільно небезпечного діяння [4, С. 180].

Мотиви розбещення неповнолітніх частіш за все носять сексуальний характер. Злочинець намагається, використовуючи відсутність опору з боку неповнолітнього, а іноді і отримавши згоду чи застосувавши насилля, втілити в життя певні фантазії, проекспериментувати, зробити те, що не дозволяють у стосунках дорослі люди. Але немало випадків, коли мотивацією виступають інші спонукання: помста, наступне втягнення в проституцію, порнобізнес, хуліганські мотиви та інше.

Мотивація сексуальної поведінки визначає інтеграцію соціальних, психологічних та біологічних факторів. Ці мотивоутворюючі компоненти виявляються в генезисі статевого злочину через механізм їх впливу на виникнення та формування наміру [17, С. 252].

Мета злочину - отримати задоволення від своїх дій, як сексуальне, так і психологічне.

Проте О. Халіков вважає, що мета розбещення як така не є необхідним елементом суб'єктивної сторони цього злочину. Суб'єкт, не ставлячи спеціально перед собою такої мети, частіш за все прагне задовольнити лише свою збочену статевою пристрасть, що не виключає умисної вини. Суб'єкт усвідомлює суспільну небезпеку своїх дій, їх протиправність, розуміє, що вчиняємі ним дії об'єктивно розпусні і спрямовані проти інтересів неповнолітньої

особи [12, С. 94].

Такої ж позиції дотримується і П.П. Осипов, який вважає, що включення сексуального мотиву і сексуальної мети в загальне поняття статевого злочину і визнання їх у цьому зв'язку необхідним елементом усіх складів статевих злочинів є безпідставним, так як, по-перше, ці мотиви і цілі не є специфічними тільки для статевих злочинів, а тому не можуть бути покладені в основу їх відмежування від інших злочинних посягань, а по-друге, сексуальні цілі і мотиви не є ознаками, що притаманні усім статевим злочинам, бо деякі з них можуть вчинятись з хуліганських, корисних мотивів тощо [16, С. 9].

Отже, можливі випадки, коли винний не ставить перед собою мети задоволення статевої пристрасті шляхом розбещення неповнолітніх. Наприклад, байдуже ставлення суб'єкта до присутності неповнолітнього в момент здійснення ним статевого акту [12, С. 94].

Варто прислухатись до фахівців в галузі сексології, які вважають, що мета збудити або задовольнити статево інстинкт малолітнього (навіть на його прохання) може виникнути, як правило, не у зв'язку з бажанням тільки просвітити його - для цього існують інші способи та форми. Збудження або задоволення статевого інстинкту майже завжди пов'язано з педофільним потягом самого винного. "Майже" в даному випадку означає переважну більшість випадків, незначна частка останніх відбувається в силу невміння адекватно оцінити складну або малознайому ситуацію, нерозуміння і незнання того, як потрібно себе вести. Це скоріш злочин по необережності, ніж умисний [18, С. 41].

Тобто на перший план виходить, знову ж таки, сексуальна мета злочинця, що визначає його подальші дії.

Мета злочину близько стикається з мотивом. Як психічні ознаки вони характерні для будь-якої свідомої вольової поведінки людини.

Мотив і мета розглядаються як факультативні ознаки, тобто не впливають на кваліфікацію, але, на нашу думку, в кожному випадку ці складові мають з'ясовуватись слідством. Узагальнення та використання в подальшому цієї інформації сприятиме більш

детальній розробці питання причин вчинення розпусних дій. Одночасно це допоможе виявити в діях особи можливий замах на вчинення інших злочинів (наприклад, втягнення у заняття проституцією чи виготовлення порнографічних предметів).

У відповідності до класифікації мотивів злочинів, побудованої на основі критерію правової та моральної оцінки [19, С. 60], розбещення переважно вчиняється з сексуальних спонукань, пов'язаних з задоволенням статевої потреби аморальним способом. Умисел спрямовується на свідоме порушення кримінальної заборони розбещуючих сексуальних дій з неповнолітніми.

Низькі мотиви (хуліганські, користь, помста, заздрість, сексуальні спонукання) [20, С. 38] є характерними для багатьох злочинів. Наприклад, крадіжка може бути мотивованою як прагненням збагачення, так і заздрістю чи просто бажанням заподіяти шкоди певній особі. Статеві ж злочини, як вже зазначалось, здебільшого обумовлені збоченими потребами у сексуальній сфері. Для тих поодиноких випадків, коли помста або хуліганські спонукання стають мотивом злочину, характерною є особливість конкретної життєвої ситуації.

Доповнюючи вже сказане з цього питання, зауважимо, що на мотиваційній сфері особливо гостро вже сформовані потреби дають про себе знати в умовах обмеження або неможливості їх задоволення. А потреби та інтереси, в свою чергу, мають сильний вплив на мотиваційну сферу особистості. Отже, мотив у даному випадку є насильницько-егоїстичний (агресія у фізичному та психологічному планах), відбувається спроба абсолютизації ідеї самоствердження [21, С. 333-336]

Насамкінець зазначимо, що суб'єктивна сторона розбещення неповнолітніх, виступаючи як обов'язковий елемент складу злочину, дозволяє відмежувати його від інших статевих злочинів проти неповнолітніх, а також встановити ступінь його тяжкості та суспільної небезпечності.

При розслідуванні цього злочину та розгляді кримінальних справ у суді ретельне з'ясування всіх ознак суб'єктивної сторони

дозволяє уникнути правових помилок і призначити винному в кожному окремому випадку справедливе покарання.

Отже, аналіз суб'єктивної сторони розбещення неповнолітніх, її проблемних питань, наведені думки авторитетних фахівців та запропоновані висновки, маємо сподівання, сприятимуть боротьбі з цим злочином та допоможуть правоохоронним органам у розробці заходів протидії.

Використана література

1. Кримінальне право України: Загальна частина. Підручник для студентів юрид. спец. вищ. закладів освіти / М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, та ін.; За ред. професорів М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. - Київ-Харків: Юрінком Інтер - Право, 2001. - 416с.

2. Конституція України: Офіційний текст. - К.: Юрінком Інтер, 1998.

3. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. У 2-х ч. Загальна частина. / Під загальною редакцією М.О. Потебенько, В.Г. Гончаренка. - К.: "Форум", 2001.- 386с.

4. Дагель П.С., Котов Д.П. Субъективная сторона преступления и ее установление. - Воронеж, 1974. - 244с.

5. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. - К.: Каннон, 2001. - 1104 с.

6. Сафонов В.Н., Свидлов Н.М. Вопросы квалификации половых преступлений: Учеб. пособие / Волгоград: ВСШ МВД СССР, 1984. - 40 с.

7. Игнатов А.Н. Ответственность за преступления против нравственности. - М.: "Юридическая литература", 1966.

8. Александров Ю.В. Половые преступления: преступники и потерпевшие. Учебно-практическое пособие. - К., 1975. - 91 с.

9. Антонян Ю.М., Позднякова С.П. Сексуальные преступления лиц с психическими отклонениями и их предупреждение: Учебное пособие. - М.: ВНИИ МВД СССР, 1991. - 104 с.

10. Дьяченко А.П. Уголовно-правовая

охрана граждан в сфере сексуальных отношений. Учебное пособие. - М.: Академия МВД России, 1995.

11. Антонян Ю.М. Изучение личности преступника. Учебное пособие. - Л., 1982.

12. Халиков А. Ответственность за посягательства на интересы несовершеннолетних.- Нукус; Каракалпакстан, 1983. - 144 с.

13. Комментарий к Уголовному кодексу РСФСР / Под ред. Д.Д. Северина. - М., 1980.

14. Комментарий к Уголовному кодексу РСФСР / Под ред. Анашкина Г.З. - М., 1971.

15. Игнатов А.Н. Уголовный закон охраняет права несовершеннолетних. - М., Юридическая литература, 1971.

16. Осипов П.П. Половые преступления

(Общие понятия, социальная сущность и система составов). Автореф...канд. юр. наук. - Л., 1967.

17. Гульман Б.Л. Сексуальные преступления. - Харьков: "Рубикон", 1994. - 263 с.

18. Антонян Ю.М., Ткаченко А.А., Шостакович Б.В. Криминальная сексология. - М.: Спарк, 1999. - 464 с.

19. Котов Д.П. Мотивы преступлений и их доказывание. - Воронеж: Изд. Воронеж. Ун-та, 1975. - 152 с.

20. Волков Б.С. Мотивы преступлений (уголовно-правовое и социально-психологическое исследование). - Казань: Изд. Казан. ун-та, 1982. - 152 с.

21. Курс советской криминологии / Под ред. В.Н. Кудрявцева, Т. 1. - М., Юрид. лит., 1985.

Наливайко Л.Р.

*к.ю.н., доцент,
зав. кафедрою
конституційного та
адміністративного права
Запорізького державного
університету*

ПРОЦЕС ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ РЕЗУЛЬТАТІВ ВСЕУКРАЇНСЬКОГО РЕФЕРЕНДУМУ 16 КВІТНЯ 2000 РОКУ

За Конституцією України (ст. 5) єдиним джерелом влади в нашій країні є народ, який здійснює її не тільки через органи державної влади та місцевого самоврядування, а й безпосередньо. Це обумовлює велику роль прямого народовладдя. Через його інститути народ самостійно може вирішувати найважливіші проблеми суспільного і державного життя.

Водночас пряме волевиявлення громадян є найдемократичнішим видом прийняття актів

(рішень) з певним юридичним значенням, в яких їх особисті та соціальні інтереси органічно поєднуються. Тому стає зрозумілою особлива значущість актів прямого народовладдя, а також їх місця у правовій системі.

Проведений 16 квітня 2000 року всеукраїнський референдум мав своїм наслідком те, що парламентська реформа в Україні після оголошення його результатів поступово перейшла в практичну площину. Проведення цього референдуму спричинило